

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЧЕТВЕРИК-БУРЧАК АЛІНА ГРИГОРІВНА

УДК 159.923 + 159.942

**МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
НА УСПІШНІСТЬ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Носенко Елеонора Львівна,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара,
завідувач кафедри педагогічної
та вікової психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Саннікова Ольга Павлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»,
завідувач кафедри загальної та
диференційної психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Бикова Світлана Валентинівна,
Одеська державна академія будівництва
та архітектури, доцент кафедри філософії,
політології, психології та права.

Захист відбудеться «25» грудня 2015 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 в Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «24» листопада 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Новітні дослідження з проблеми теорій та моделей особистості (G.J. Boyle, G. Matthews, D.H. Saklofske), згідно з якими поряд із стійкими рисами особистості виокремлено так звані нові динамічні контекстуалізовані ознаки особистісної ідентичності, що формуються на перетині: особистості та здібностей (емоційний інтелект); особистості та цінностей (система позитивних чеснот і так званих «сил» характеру); особистості та її переконань (впевненість у суб'єктивній ефективності) тощо сприяли суттєвому розширенню уявлень про особистісні чинники, що можуть потенційно впливати на успішність життєдіяльності людини.

Потенційним чинником-предиктором життєвого успіху є феномен емоційного інтелекту. Диференціація структури емоційного інтелекту, поява моделі здібностей (Дж. Майер, П. Саловей), поглядів на емоційний інтелект як систему особистісних компетентностей (Д. Гоулман), змішаних моделей (Р. Бар-Он, Д.В. Люсін), диспозиційної концепції (Е.Л. Носенко, К.В. Петрідес, Е. Фернхем) зумовили можливість його вивчення як диспозиційної детермінанти успішності у функціонуванні суб'єкта життєдіяльності. Обмеженість підходу до концептуалізації емоційного інтелекту як форми власне інтелекту, існування лише помірних кореляційних зв'язків між емоційним та когнітивним аспектами інтелекту, відсутність об'єктивних критеріїв його виміру, суб'єктивність та культурна забарвленість існуючих інструментальних підходів до його виміру методом максимальних оцінок вказують на необхідність розглядати емоційний інтелект як інтегральну динамічну властивість особистісної ідентичності, що впливає на успішність життєдіяльності людини.

Наразі проблематика досліджень у царині емоційного інтелекту свідчить про його приналежність до широко обговорюваних питань у психології особистості, в яких висвітлюються такі вимоги до оптимального функціонування людини, як прояви емоційної компетентності, емоційної зрілості, емоційної культури, емоційної креативності (С.В. Бикова, В.К. Вілюнас, Т.С. Кириленко, О.А. Льошенко, С.Д. Максименко, І.Г.Павлова, О.П. Саннікова, О.Я. Чебикін, Ю.Г. Черножук та ін.).

Важливим досягненням у вивченні емоційного інтелекту на відміну від когнітивного (IQ) є його трактування як властивості, доступної цілеспрямованому формуванню впродовж життя. Вищезазначене свідчить про актуальність визначення механізмів емоційного інтелекту, які впливають на успішність життєдіяльності людини.

Отже, актуальність дослідження зумовлена як теоретичними міркуваннями (доцільністю подальшої концептуалізації феномену емоційного інтелекту), так і практичними завданнями, пов'язаними з визначенням особистісних властивостей, на підставі яких можна прогнозувати життєвий успіх суб'єкта життєдіяльності, що знайшло відповідне відображення у формулюванні теми дисертації: «Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах наукової програми кафедри педагогічної та вікової психології «Психологічні механізми і педагогічні умови стимулювання процесу саморозвитку

особистості та її становлення як відповідального суб'єкта життєтворчості» (номер держреєстрації 0113U004188), що входить до тематичного плану Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Тему дисертації затверджено Вченою радою Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 9 від 10.03.2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 24.05.2011р.).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні механізмів впливу емоційного інтелекту як інтегральної динамічної властивості особистісної ідентичності на успішність виконання людиною провідних життєвих завдань.

Досягнення поставленої мети передбачало такі **завдання**:

1. Запропонувати та перевірити обґрунтованість теоретичного підходу до визначення емоційного інтелекту як інтегральної властивості особистісної ідентичності.

2. Підібрати методичний інструментарій для забезпечення комплексної діагностики форм прояву емоційного інтелекту та ознак його впливу на успішність життєдіяльності людини; перекласти українською мовою англomовну версію новітніх опитувальників «Безперервності психічного здоров'я – коротка форма» та «Шкали соціального благополуччя» автора К. Кіза, здійснити їх психометричну перевірку та апробацію у межах дисертаційного дослідження.

3. Емпірично перевірити механізми впливу емоційного інтелекту, залежно від рівнів його сформованості, на успішність життєдіяльності людини, оціненої як на рівні об'єктивних показників пристосованості до життя, так і на рівні суб'єктивного переживання людиною власного благополуччя.

4. Встановити диференційованість вірогідності впливу компонентів емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості.

Об'єкт дослідження – успішність життєдіяльності особистості.

Предмет дослідження – механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності людини.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: суб'єктно діяльнісний та системний підходи в психології, розроблені у роботах Б.Г. Ананьєва, А.В. Брушлинського, Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, А.В. Петровського, С.Л. Рубінштейна, М.Г. Ярошевського; уявлення про єдність пізнавальної та афективної сфер особистості (А.В. Брушлинський, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн); концепції життєвого шляху особистості (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, В.М. Дружинін, С.Л. Рубінштейн, Т.М. Титаренко); положення щодо умов ефективного життєздійснення особистості (І.Ф. Аршава, Д.В. Капрара, Е.Л. Носенко, Н.О. Татенко, Т.М. Титаренко); уявлення про емоційність в структурі особистості та у структурі здібностей (О.П. Саннікова); концепції емоційних зрілості, креативності, культури людини як аспекту прояву особистісної зрілості (К. Е. Ізард, Т.С. Кириленко, О.Я. Чебикін); концепція соціально-психологічної адаптації А.О. Реана; вітчизняні й зарубіжні теорії та концепції, які висвітлюють різноманітні підходи до розуміння сутності емоційного інтелекту, структури та можливостей його виміру й розвитку (І.М. Андрєєва, Р. Бар-

Он, Д.Гоулман, Д.В. Люсін, Дж. Майер, Е.Л. Носенко, К.В. Петрідес, П. Саловей, Е. Фернхем).

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань обрано такі методи дослідження: *теоретичні* (теоретико-методологічний аналіз, узагальнення теоретичних підходів до розкриття взаємозв'язку різних рівнів сформованості емоційного інтелекту та життєдіяльності особистості); *емпіричні* (психологічне тестування); *математико-статистичні* (кластерний аналіз (алгоритм К-середніх); встановлення достовірності розбіжностей між кластерами за критерієм t-Ст'юдента); факторний аналіз (метод головних компонент, обертання за моделлю варімакс); множинний лінійний регресійний аналіз; *інтерпретаційні методи* (аналіз, синтез, систематизація отриманих даних, порівняння з результатами інших досліджень).

Відповідно до теоретично обґрунтованих уявлень про можливість визначення глибинних механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності людини було підібрано декілька груп методик.

Для визначення *рівня сформованості емоційного інтелекту* було застосовано: опитувальник «ЕІн» Д.В. Люсіна, «Методика дослідження соціального інтелекту» Дж. Гілфорда і М. Саллівена в адаптації Є.С. Михайлової, опитувальник «Локатор Великої П'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна та Ж. Ховард) в адаптації Л.Ф. Бурлачука і Д.К. Корольова.

Для ідентифікації *внутрішніх (суб'єктивних) ознак успішності життєдіяльності та наслідкових результатів ефективності вирішення провідних життєвих завдань* обрано декілька опитувальників, зокрема: опитувальник «Смисложиттєвих орієнтацій» Дж. Крамбо та Л. Махолика (в адаптації Д.О. Леонтєва), «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф (адаптація С.В. Карсканової), «Шкала задоволеністю життям» Е. Дінера та інш. в адаптації Д.О. Леонтєва та Є.М.Осіна, «Шкала позитивного афекту та негативного афекту» Д. Уотсона, Л.Е. Кларк, А. Теллегена (модифікація Є.М.Осіна), «Шкала соціального благополуччя» К. Кіза в адаптації А.Г. Четверик-Бурчак, опитувальник «Безперервності психічного здоров'я – коротка форма» К. Кіза в адаптації Е.Л. Носенко та А.Г. Четверик-Бурчак, «Шкала самоповаги» М. Розенберга.

Для оцінки *домінуючих поведінкових стратегій копінг-поведінки* застосовано методику «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» Н. Ендлера та Дж. Паркера в адаптації Т.А. Крюкової. *Успішність життєдіяльності за зовнішніми показниками адаптації* вивчалась за допомогою анкети «Adult adjustment test» Дж. Вейланта, адаптованої під керівництвом Н.М. Мельникової.

Для перевірки характеру зв'язку емоційного інтелекту з *темними рисами особистості* у дослідженні було застосовано опитувальник Мак-IV Р. Крісті та Ф. Гейза в адаптації В.В. Знакова; опитувальник «Нарцисичні риси особистості» О.А. Шамшикової та Н.М. Клепникової.

Експериментальна база дослідження. Загальна кількість досліджуваних експериментальної вибірки складає 298 осіб (136 досліджуваних – представники різних професій віком від 24 до 35 років; 161 студент денного та заочного відділень технічних та гуманітарних спеціальностей Дніпропетровського національного

університету ім. О. Гончара та Національного гірничого університету (м. Дніпропетровськ) віком від 17 до 35 років). Кількість досліджуваних чоловічої статі склала 158 осіб, жіночої – 140 осіб. Із них 163 особи віком від 18 до 35 років склали вибірку для адаптації опитувальників (К. Keyes).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше* визначено механізми впливу емоційного інтелекту на успішність при виконанні провідних життєвих завдань особистості (забезпечення власного суб'єктивного благополуччя; підтримування доброзичливих стосунків із оточуючими, самореалізація та самовдосконалення); розроблено типологію успішності життєдіяльності залежно від рівня сформованості емоційного інтелекту: його низький рівень зумовлює низькі показники за внутрішніми та зовнішніми результативними ознаками благополуччя людини; середній рівень характеризує орієнтацію життєдіяльності на зовнішній (об'єктивний) компонент життєвого успіху; високий рівень забезпечує узгодженість внутрішнього (суб'єктивного) і зовнішнього (об'єктивного) критеріїв прояву успішності життєдіяльності; *вперше* доведено можливість оцінки емоційного інтелекту у термінах безперервності переживання людиною психічного здоров'я;

– *уточнено* характер впливу різних компонентів емоційного інтелекту на оптимальність функціонуванням людини;

– *дістало подальший розвиток* уявлення про доцільність цілеспрямованого формування емоційного інтелекту з метою підвищення рівня психологічного здоров'я та оптимального функціонування людини;

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці методологічно обґрунтованого підходу до оцінки емоційного інтелекту як інтегральної властивості особистісної ідентичності, що розширює арсенал засобів діагностики емоційної розумності. Перекладено та адаптовано для української вибірки опитувальник «Безперервності психічного здоров'я – коротка форма» та «Шкалу соціального благополуччя» автора К. Кіза для забезпечення диференційованого підходу до оцінки показників життєвого успіху.

Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, а саме у практиці викладання вибіркового дисциплін: «Теорія емоційного інтелекту» (довідка № 375-88-02 від 03.02.2015 р.), «Психологічні аспекти досягнення життєвого успіху» (довідка № 375-88-03 від 03.02.2015); у консультаційній роботі зі співробітниками ДП «Дніпростандартметрологія» (довідка № 24-27/413 від 02.02.2015 р.) та у профорієнтаційній і консультаційній роботі відділу кадрового забезпечення Управління служби безпеки України у Дніпропетровській області (довідка № 223-03-05 від 30.12.2015 р.).

Особистісний внесок автора в публікаціях, написаних у співавторстві, полягає в узагальненні основних підходів до концептуалізації феномену емоційного інтелекту, емпіричній перевірці зв'язку емоційного інтелекту з успішністю життєдіяльності людини, в обґрунтуванні доцільності розгляду емоційного інтелекту як інтегративної особистісної властивості, здійсненні перевірки валідності та

надійності методичного інструментарію для діагностики безперервності психічного здоров'я людини.

Надійність і достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечені адекватним теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень на підставі загальноновизнаних методологічних постулатів загальної психології, психології особистості, позитивної психології; застосуванням методів, релевантних завданням, предмету й об'єкту дослідження; репрезентативністю вибірки емпіричного дослідження; застосуванням новітніх методичних засобів дослідження і використанням надійних методів обробки статистичних даних.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати роботи доповідались та обговорювались на Міжнародній науковій конференції «Наукова спадщина Д. М. Узнадзе та сучасність» (м. Харків, 2011 р.), на 26 Європейській конференції з психології здоров'я (м. Прага, Чеська Республіка, 2012 р.), на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Психолінгвістика у сучасному світі – 2013» (м. Переяслав-Хмельницький, 2013 р.), на III Міжнародному форумі студентів, аспірантів і молодих учених (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Створення психологічних передумов для збереження здоров'я молоді в процесі навчання» (м. Дніпропетровськ, 2011 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Провідна роль освітнього досвіду у становленні особистості» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), на щорічних підсумкових наукових конференціях факультету психології Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара (в період 2010–2015 років), а також на науковому семінарі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (м. Одеса, 2015 р.).

Публікації. Основний зміст і результати роботи відображено у 13 публікаціях, з яких 6 статей у фахових наукових виданнях України, 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок. Основний зміст викладено на 153 сторінках. Робота містить 39 таблиць, 5 рисунків та 2 додатки. Список використаних джерел складає 215 найменувань, із них 103 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено невирішені проблеми, пов'язані з обраною темою; сформульовано мету, об'єкт, предмет і завдання роботи; розкрито теоретико-методологічну основу і методи дослідження; висвітлено його наукову новизну, теоретичне і практичне значення; особистий внесок здобувача; надано інформацію про публікації.

У **першому розділі** «Емоційний інтелект як особистісний ресурс успішності життєдіяльності людини» здійснено теоретичний аналіз еволюції поглядів на вирішення проблеми взаємозв'язку інтелекту та емоцій. На підставі існуючих теорій та моделей емоційного інтелекту обґрунтовано доцільність його трактування як динамічної інтегральної ознаки особистісної ідентичності; визначено стан

дослідження ролі емоційного інтелекту в зумовленні успішності життєдіяльності особистості.

За результатами теоретико-методологічного аналізу концептуальної бази емоційного інтелекту (О.О. Бодальов, А.В. Брушлинський, Л.С. Виготський, Р. Декарт, Б.В. Зейгарник, Р. Лазарус, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, О.П. Саннікова, О.К. Тихомиров, Ю.Г. Черножук, С. Шехтер, Д. Юм та ін.) встановлено, що оформлення поняття «емоційний інтелект» є результатом розвитку уявлень про природу когнітивних і афективних процесів та особливостей їхнього тісного зв'язку. Найважливішими досягненнями у цьому процесі є: збагачення уявлень про емоції (як про одну з підсистем свідомості та фактор мотивації), розширення уявлень про інтелект (ідея множинності інтелектуальних проявів, відкриття соціального інтелекту) та зустрічний рух у дослідженнях емоцій та інтелекту (ідея єдності і продуктивної взаємодії афективних та когнітивних процесів).

Представлений у першому розділі аналітичний огляд досліджень з проблеми концептуалізації емоційного інтелекту дозволив стверджувати про існування його трактування як здібностей (Дж. Майер і П. Саловей), компетентностей (Д. Гоулман), здібностей, компетентностей та емоційних досягнень (Р. Бар-Он, Д.В. Люсін) та його відображення у вигляді відповідних моделей (диспозиційна модель К.В. Петрідеса та А. Фернхема, модель емоційної розумності Е.Л. Носенко, інтегративна модель І.М. Андрєєвої). Наголошується на доцільності розгляду емоційного інтелекту як інтегральної ознаки особистісної ідентичності.

Аналізуються результати досліджень ролі емоційного інтелекту як потенційного предиктора досягнення життєвого успіху. Розкрито його зв'язок з академічною успішністю (J.D.A. Parker et.al., N. Libbrecht et.al.), ефективністю професійної діяльності (А.С. Петровська, Ю.Г. Черножук, I. Adilogullari et.al.), ознаками фізичного, психологічного та психосоматичного здоров'я (N.S. Schutte et al.), із задоволеністю соціальними аспектами життєдіяльності (M.A. Brackett et.al., S. Cote et.al.). Визначено внесок емоційного інтелекту у попередження вживання наркотичних речовин та девіантної поведінки, запобіганні самотності та депресії (E. J. Austin et.al.).

Простежено зв'язок емоційного інтелекту зі стійкими властивостями особистості (нейротизм, екстраверсія, доброзичливість, сумлінність та відкритість новому досвіду), вибором домінуючого типу копінг-стратегій в осіб з різними рівнями сформованості емоційного інтелекту (К.В. Петрідес, А. Фернхем, Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига).

На підставі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів (Б.Г. Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, І.Ф. Аршава, Е.Л. Носенко, Т.М. Титаренко, В. Janakov) обґрунтовано доцільність розгляду успішності життєдіяльності особистості з урахуванням ефективності забезпечення людиною суб'єктивного благополуччя, підтримування доброзичливих стосунків із оточуючими людьми, створення умов для професійної самореалізації та особистісного зростання.

Отже, обране у дослідженні визначення емоційного інтелекту як інтегральної ознаки особистісної ідентичності та розкриття психологічних механізмів його

впливу на успішність життєдіяльності людини відкриває нові можливості для оцінки зазначених феноменів, має широкі перспективи практичного застосування та поглиблення теоретичних уявлень про потенційні опосередковуючі особистісні фактори ефективного життєздійснення.

У другому розділі *«Методологічне обґрунтування механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості»* проаналізовано зв'язок рівнів прояву емоційного інтелекту з рівнями детермінації активності суб'єкта життєдіяльності, ознаками емоційного процесу, що її супроводжують, та рівнем зумовленості активності ситуаційними факторами. Обґрунтовано типологію успішності життєдіяльності в залежності від рівня сформованості емоційного інтелекту, визначено механізми його впливу на ефективність виконання людиною провідних життєвих завдань.

Спираючись на концепцію соціально-психологічної адаптації (Н.М. Мельнікова, А.О. Реан) та підходи до аналізу життєдіяльності (К.О. Абульханова-Славська, П. Вацлавик, Т.М. Титаренко та ін.) обґрунтовано можливість застосування диференційованого поведінкового підходу до визначення критеріїв життєвого успіху, який базується на системному урахуванні внутрішніх (суб'єктивних) та зовнішніх (доступних спостереженню) нормативних показників ефективності життєздійснення.

Даний розділ містить опис запропонованого автором варіанту застосування принципу єдності зовнішнього та внутрішнього у детермінації психічного для пояснення механізму впливу рівнів сформованості емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності. Основні припущення цього підходу підсумовані у такий спосіб:

1. Системна успішність життєдіяльності (її відповідність внутрішнім та зовнішнім аспектам життєвого успіху) є характерною для високого рівня сформованості емоційного інтелекту. Діяльність людини з розвиненим рівнем емоційного інтелекту носить надситуативний характер, її активність набуває ознак чесноти, та характеризується внутрішньою зумовленістю емоційного реагування.

2. Помірний рівень емоційного інтелекту сприяє підтримуванию благополуччя людини з огляду на нормативні показники, однак супроводжується надмірним рівнем емоційної напруги. Підвищена чутливість до власних емоційних станів та емоцій оточуючих, збереження ситуативної зумовленості афекту детермінує зниження суб'єктивного задоволення власним життям.

3. Низький рівень розвитку емоційного інтелекту потенційно зумовлює зниження ефективності виконання провідних життєвих завдань через відсутність у людини емоційно-вольових ресурсів для досягнення суб'єктивних ознак благополуччя, високий рівень конфліктності у міжособистісному спілкуванні, низький рівень активності, спрямованої на досягнення об'єктивних показників добробуту. Можливі прояви механізмів психологічного захисту спрямовані на уникнення та витіснення негативних емоційних станів, що сприяє досягненню стану так званого «псевдо» суб'єктивного благополуччя.

Зв'язок емоційного інтелекту з рівнями психічного відображення суб'єктом активності, детермінацією активності, ознаками емоційного процесу, що її

супроводжують, характером здійснення емоційного реагування та рівнем зумовленості активності ситуаційними факторами наочно представлено на рис. 1.

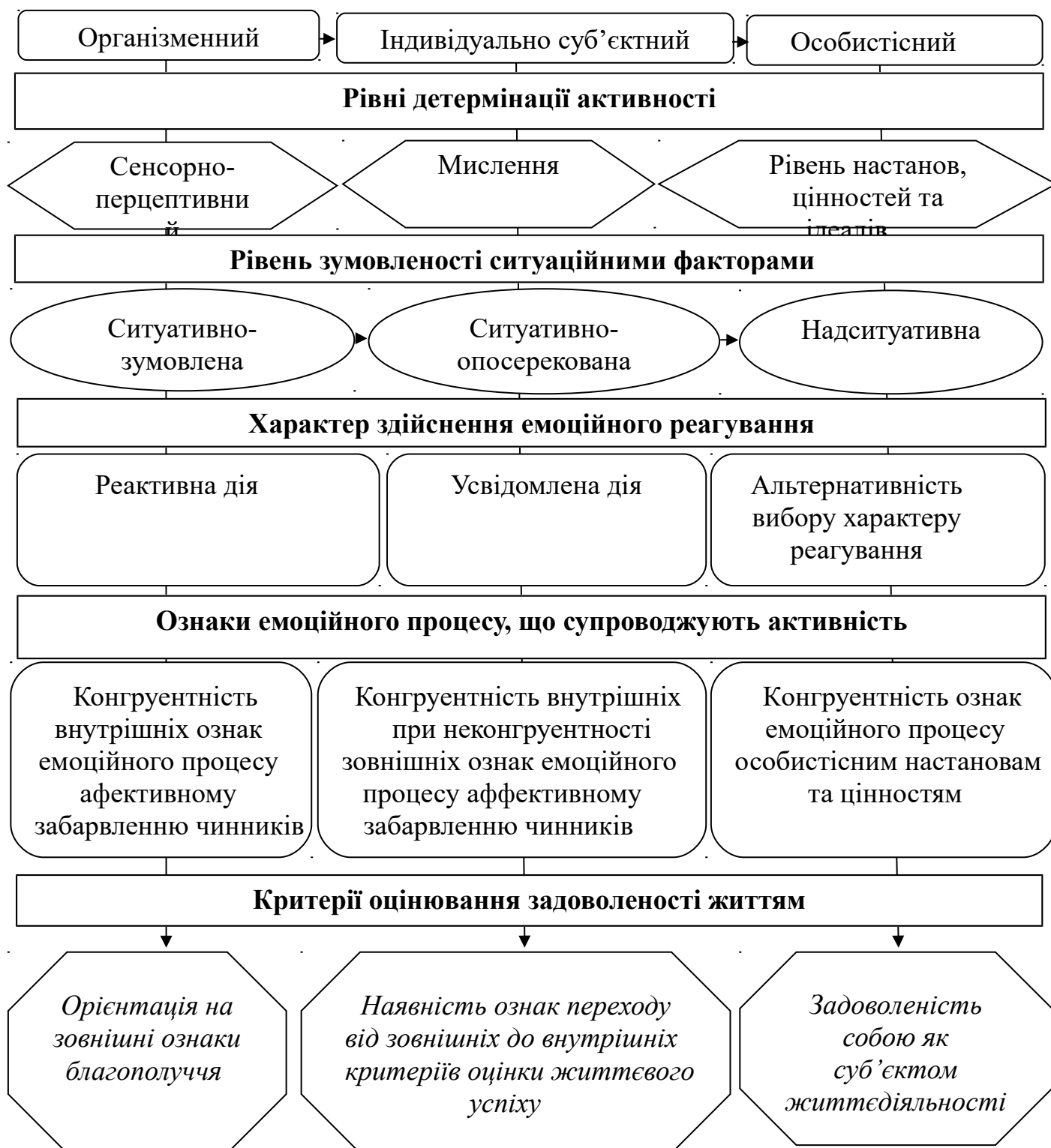

Рис. 1. Механізми впливу компонентів емоційного інтелекту на успішність вирішення провідних життєвих завдань

Обґрунтовано механізми впливу емоційного інтелекту на провідні життєві завдання:

1. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні благополуччя людини полягає у спроможності осіб з високим рівнем емоційного інтелекту виявляти емоційно-вольові здібності, налаштуватись на активну діяльність. Емоційний інтелект забезпечує оптимальний для ефективного функціонування людини баланс позитивних та негативних емоцій, вибір адаптивних копінг-стратегій (орієнтація на активне подолання життєвих ускладнень, соціальна підтримка, опрацювання особистих травм минулого).

2. Рівень емоційного інтелекту потенційно впливає на здатність суб'єкта життєдіяльності будувати та підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими завдяки саморегуляції, контролю емоційної експресії, здатності ідентифікувати та керувати емоціями оточуючих, розвиненої емпатії. Він забезпечує зниження кількості конфліктних ситуацій, позитивно впливає на вміння ефективно працювати у робочому колективі, сприяє зростанню відчуття приналежності до групи, задоволеності міжособистісним спілкуванням. Здатність розпізнавати емоції забезпечує точність інтерпретації вербальних та невербальних повідомлень оточуючих людей, сприяє побудові міцних міжособистісних стосунків.

3. Механізм впливу емоційного інтелекту на успішність самореалізації забезпечується його мотиваційною складовою, що зумовлює налаштованість людини на активність задля досягнення поставленої мети, покращує продуктивність праці, сприяє задоволеності собою як суб'єктом життєдіяльності та спрямуванню суб'єктної активності особистості на самовдосконалення.

У **третьому розділі** «Результати емпіричного дослідження механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості» розглядається організація і процедура проведення емпіричного дослідження, характеризується вибірка досліджуваних, описується процедура адаптації автором методичного інструментарію (опитувальник «Безперервність психічного здоров'я – коротка форма» та «Шкала соціального благополуччя» К. Кіза); аналізуються результати емпіричного дослідження психологічних механізмів впливу емоційного інтелекту як інтегральної ознаки особистісної ідентичності на успішність життєдіяльності людини, визначеної у термінах ефективності розв'язання провідних життєвих завдань.

На підставі теоретичного аналізу визначено програму емпіричної частини роботи і систему дослідницьких процедур спрямованих на діагностику механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості.

Дослідження складалося із таких основних етапів: 1) підбір психодіагностичного інструментарію адекватного меті дослідження та здійснення адаптації на україномовній вибірці опитувальників, розроблених американським ученим К. Кізом («MHC-SF», «Social well-being scale»), перевірка їх інформативності й доцільності застосування у межах запланованого емпіричного дослідження; 2) діагностика досліджуваних за допомогою обраного інструментарію; 3) математико-статистичний аналіз отриманих емпіричних даних, їх структуризація, узагальнення, систематизація та психологічна інтерпретація отриманих результатів.

Загальна кількість досліджуваних склала 298 осіб, із них 135 осіб (75 жінок, 60 чоловіків): 60 осіб віком від 24 до 35 років – представників, які займаються

оперативно-службовою діяльністю; 52 студенти денного та заочного відділень Національного гірничого університету, 23 студента гуманітарних спеціальностей денного відділення Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара віком від 17 до 22 років. Окрему вибірку склали 163 особи віком від 18 до 35 років: 87 представників різних професій, 76 студентів технічних та гуманітарних спеціальностей денного відділення Національного гірничого університету.

Адаптація, перевірка надійності і валідності опитувальників «Безперервність психічного здоров'я – коротка форма» та «Шкала соціального благополуччя» здійснено за допомогою таких прийомів: *ретестова надійність, надійність паралельних форм, конструктна валідність, внутрішня узгодженість та дискримінативність.*

Для розподілення досліджуваних за рівнем розвитку емоційного інтелекту нами була проведена кластеризація (алгоритм К-середніх) за обраними показниками форм прояву емоційного інтелекту (рис. 2).

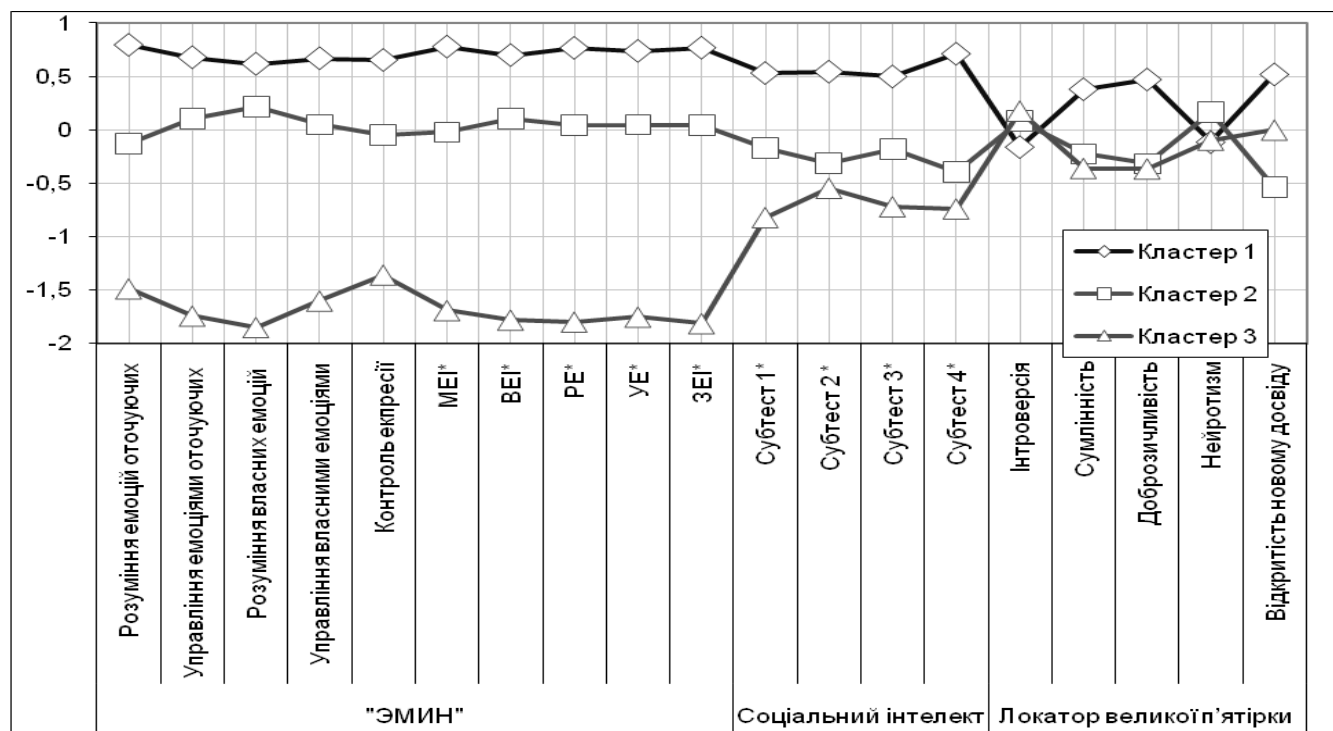

Рис. 2. Розбіжності між кластерами досліджуваних з різними рівнями сформованості форм прояву емоційного інтелекту

Примітки: *МЕІ – міжособистісний емоційний інтелект; ВЕІ – внутрішньоособистісний емоційний інтелект; РЕ – розуміння емоцій; УЕ – управління емоціями; ЗЕІ – загальний емоційний інтелект; субтест 1 – здатність розуміти наслідки поведінки; субтест 2 – здатність до розуміння невербальної інформації; субтест 3 – здатність розуміти зміст слів в залежності від характеру міжособистісної взаємодії; субтест 4 – здатність розуміти логіку складних ситуацій взаємодії.

За результатами кластеризації було сформовано три нееквівалентні групи, які статистично значуще відрізнялись майже за усіма інформативними показниками внутрішньоособистісного та міжособистісного компонентів емоційного інтелекту та

його диспозиційними ознаками (крім показників нейротизму та інтроверсії).

На наступному етапі сформовані групи досліджуваних порівнювались за залежними змінними, що були обрані індикаторами успішності виконання провідних життєвих завдань.

Зіставляючи полярні групи (з високим та низьким рівнем сформованості емоційного інтелекту) було виявлено статистично значущі міжгрупові розбіжності за показниками безперервності психічного здоров'я ($t = 3,37$, при $p < 0,001$) та ознаками виявлення психологічного благополуччя: самоприйняття ($t = 3,93$, при $p < 0,001$); мета в житті ($t = 6,42$, при $p < 0,001$); позитивні стосунки з оточуючими ($t = 2,75$, при $p < 0,01$); особистісне зростання ($t = 2,42$, при $p < 0,01$); екологічна майстерність ($t = 5,19$, при $p < 0,001$); автономія ($t = 4,67$, при $p < 0,001$).

Розбіжності між групами досліджуваних були встановлені за аспектами прояву суб'єктивного ($t = 2,35$, при $p < 0,01$) та соціального благополуччя: соціальне прийняття ($t = 7,21$, при $p < 0,001$), соціальна актуалізація ($t = 8,42$, при $p < 0,001$), узгодженість із суспільством ($t = 7,36$, при $p < 0,001$), соціальний внесок ($t = 8,23$, при $p < 0,001$); соціальна інтеграція ($t = 8,23$, при $p < 0,001$) та загальний рівень соціального благополуччя ($t = 2,35$, при $p < 0,001$).

Досліджувані з більш високим рівнем сформованості емоційного інтелекту відрізняються від представників з його низькими показниками як за загальним рівнем сформованості смисложиттєвих орієнтацій ($t = 5,43$, при $p < 0,001$), так і за його окремими ознаками: наявність мети життя ($t = 6,11$, при $p < 0,001$), що зумовлює осмисленість життя, спрямованість та часову перспективу; емоційна насиченість життя ($t = 3,48$, при $p < 0,001$); задоволеність самореалізацією ($t = 4,35$, при $p < 0,001$); керованість життя ($t = 8,70$, при $p < 0,001$); «Локус контролю – Я» ($t = 3,76$, при $p < 0,001$).

Порівняння полярних кластерів із різними рівнями сформованості емоційного інтелекту за результируючими показниками успішності виконання провідних життєвих завдань у формі задоволеності життям та самоповаги продемонструвало статистично значущі відмінності ($t = 2,63$; $t = 4,94$ при $p < 0,01$ та $p < 0,001$ відповідно).

Статистичний аналіз груп досліджуваних із різними рівнями сформованості емоційного інтелекту за вибором домінуючої копінг-стратегії на значущому рівні засвідчив, що досліджувані, які увійшли до кластеру з більш високим рівнем емоційного інтелекту, частіше, ніж представники третього кластеру, використовують стратегії, спрямовані на вирішення проблемної ситуації ($t = 4,79$, при $p < 0,001$) та стратегію соціального відволікання ($t = 2,46$, при $p < 0,01$).

Водночас орієнтація на емоції при вирішенні проблемних питань виявилась більш властивою для представників кластеру з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту, ніж для досліджуваних з високим рівнем його сформованості ($t = -2,12$, при $p < 0,01$).

Успішність життєдіяльності людини визначалась як за ознаками внутрішнього благополуччя, так і за показниками зовнішньої результативності життя, характерної для рівня розвитку суспільства. Результати, отримані при порівнянні полярних груп досліджуваних за зовнішніми показниками успішності життєдіяльності, продемонстрували статистично значущі відмінності (при $p < 0,001$) за такими

ознаками: статус та достатки ($t = 9,15$), рівень життя ($t = 8,69$), умови праці ($t = 8,55$), сімейна облаштованість ($t = 3,26$), загальний рівень пристосованості до життя ($t = 10,06$).

Отримані результати свідчать про те, що особи з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту порівняно з індивідами з низькими показниками емоційної розумності більш позитивно ставляться до себе й до життя, характеризуються вищим рівнем гедоністичного та соціального благополуччя, мають чітко сформовані смисложиттєві орієнтації. Домінуючою копінг-стратегією для таких суб'єктів є орієнтація на розв'язання проблемної ситуації, вони підтримують високий рівень безперервності психічного здоров'я, характеризуються високим рівнем ознак зовнішнього благополуччя: статус і достаток, рівень життя, умови праці, сімейна облаштованість.

На підставі здійсненого регресійного аналізу встановлено домінуючі компоненти емоційного інтелекту, що потенційно впливають на успішність життєдіяльності особистості, розглянутої у термінах сформованості смисложиттєвих орієнтацій, безперервності психічного здоров'я та рівня пристосованості до життя.

Коефіцієнти множинної детермінації вказують на те, що форми виявлення емоційного інтелекту з більшою вірогідністю впливають на рівень осмисленості життя (частка поясненої дисперсії становить 51%). Провідним при цьому є фактори: керування власними емоціями (ознака сформованості внутрішньоособистісного емоційного інтелекту) $\beta=0,279$, доброзичливість $\beta=0,274$, сумлінність $\beta=0,256$, нейротизм $\beta=-0,241$ та інтроверсія $\beta=-0,182$ (диспозиційні компоненти емоційного інтелекту).

Коефіцієнт множинної детермінації потенційної ролі ознак емоційного інтелекту для прогнозування рівня пристосованості до життя є статистично значущим і пояснює 39% дисперсії. Предикторами пристосованості до життя є розуміння власних емоцій ($\beta=0,476$), здатність розуміти наслідки поведінки ($\beta=0,197$) та відкритість новому досвіду ($\beta=0,180$).

Найбільш вірогідним предиктором успішності життєдіяльності, розглянутої через критерій безперервності психічного здоров'я є показник нейротизму як форма прояву диспозиційного компоненту емоційного інтелекту ($\beta=-0,303$). Наступними в ієрархії факторів вірогідного впливу емоційного інтелекту на переживання безперервності психічного здоров'я є: розуміння емоцій оточуючих ($\beta=0,241$), сумлінність ($\beta=0,207$) та доброзичливість ($\beta=0,184$).

Таким чином, результати емпіричного дослідження дозволили визначити механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості через зміст його диспозиційного, міжособистісного, внутрішньоособистісного та інформаційно-перероблюваного компонентів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на теоретичному та емпіричному рівнях досліджено психологічні механізми впливу емоційного інтелекту, концептуалізованого в термінах інтегральної властивості особистісної ідентичності на успішність життєдіяльності людини.

1. Проаналізовано підходи до тлумачення змісту феномену емоційного інтелекту, розглянуто його не тільки як набір окремих здібностей, компетентностей, емоційних досягнень і системи диспозицій, а й обґрунтовано доцільність його визначення як динамічної підструктури, що формується на перетині особистості та здібностей. Згідно із цим обґрунтуванням, емоційний інтелект представлено як інтегральну властивість особистісної ідентичності, що складається з чотирьох змістовних компонентів: диспозиційного, міжособистісного, внутрішньо-особистісного та інформаційно-перероблювального.

2. Забезпечено комплексну психодіагностику рівнів сформованості емоційного інтелекту, підбрано адекватні до мети дослідження методи оцінювання успішності життєдіяльності особистості. Це розширило засоби оцінювання успішності життєдіяльності людини, до яких включено безперервність психічного здоров'я, ознаки суб'єктивного, психологічного та соціального благополуччя, сформованість смисложиттєвих орієнтацій, рівень самоповаги, результативні показники пристосованості до життя (статус і достаток, рівень життя, умови праці, сімейна облаштованість).

3. Конкретизовано механізми впливу емоційного інтелекту на ефективність розв'язання провідних життєвих завдань: забезпечення власного благополуччя людини; успішності підтримування доброзичливих стосунків із оточуючими; ефективності самореалізації та особистісної спрямованості на самовдосконалення. Конкретним виразом яких є: налаштованість людини на активну діяльність, детермінація активності на рівні настанов, цінностей та ідеалів та її над ситуативний характер, емоційна саморегуляція, контроль емоційної експресії, підтримування балансу позитивних та негативних емоцій, зниження кількості конфліктних ситуацій у міжособистісному спілкуванні, розширення кола соціальної підтримки, розуміння та керування власними емоціями та емоціями оточуючих.

4. Встановлено, що запропонований підхід до визначення емоційного інтелекту як системної інтегральної ознаки особистісної ідентичності уможливив опосередкування успішного виконання людиною провідного життєвого завдання – забезпечення власного благополуччя (матеріального достатку, професійного статусу, сімейної облаштованості) рівнем сформованості внутрішньоособистісного компоненту емоційного інтелекту.

Виявлено, що за умов високого рівня розвитку внутрішньоособистісного компоненту емоційного інтелекту, який згідно з існуючими моделями множинності форм його прояву трактується як налаштованість людини на активність для досягнення поставлених цілей, забезпечується реалізація особистістю активної життєвої позиції, людина отримує додатковий ресурс задоволеності собою як суб'єктом життєдіяльності, що стимулює її прагнення до самовдосконалення, потенційно підвищує рівень самоповаги.

Емпірично доведено, що потенціал налаштовуватись на активність у досягненні цілей пов'язаний із формуванням у людини сенсу життя, сприйняттям його як емоційно насиченого процесу, який підлягає довільному контролю з боку суб'єкта життєдіяльності, що позитивно впливає на виконання ще одного життєвого завдання – забезпечення самореалізації.

5. Міжособистісний компонент емоційного інтелекту потенційно впливає на успішність підтримання доброзичливих стосунків із оточуючими, що відображається у показниках психологічного та соціального благополуччя (позитивні стосунки з оточуючими, соціальне прийняття, соціальна актуалізація, узгодженість із суспільством, соціальний внесок). Це забезпечується сформованістю навичок самоконтролю у міжособистісному спілкуванні, здатністю запобігати конфліктним ситуаціям, розумінням наслідків поведінки та змісту невербальної інформації, високим рівнем емпатії, які властиві особам з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту.

6. Інформаційно-перероблювальний компонент емоційного інтелекту, виокремлений у межах ієрархічної моделі, забезпечує здійснення емоційного реагування в ситуаціях міжособистісної взаємодії не на сенсорно-перцептивному (імпульсивному рівні), а принаймні на рівні, опосередкованому мисленням, або на рівні настанов. Це відображається у підвищенні показників безперервності психічного здоров'я (як наслідкового результату досягнення життєвого успіху), рівні самоповаги та типові вибору стратегій подолання стресу (при високому рівні сформованості емоційного інтелекту перевага надається копінг-стратегії, орієнтованій на вирішення проблеми).

7. Диспозиційні компоненти емоційного інтелекту відіграють важливу роль у забезпеченні успішності життєдіяльності людини як за ознаками внутрішнього благополуччя (задоволеність життям, домінування позитивного афекту над негативним, самоприйняття, особистісне зростання, автономія, осмисленість життя, задоволеність самореалізацією, самоповага, соціальне благополуччя, ефективне стресоподолання), так і за показниками зовнішньої результативності життя (соціальний статус і матеріальний достаток, рівень життя, умови праці, сімейна облаштованість).

8. За результатами множинного лінійного кореляційно-регресійного аналізу обґрунтовано ієрархію вірогідності впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості у різних аспектах її прояву (приспосованість до життя, осмисленість життя та переживання безперервності психічного здоров'я). Встановлено, що домінуючим є внутрішньоособистісний компонент емоційного інтелекту (здатність розуміти та керувати власними емоціями), наступними в ієрархії виступають інформаційно-перероблювальний компонент (здатність розуміти наслідки поведінки), розуміння емоцій оточуючих (форма прояву міжособистісного компоненту) та система диспозицій (емоційна стійкість, сумлінність, доброзичливість, екстраверсія та відкритість новому досвіду).

Перспективи подальшого вивчення обраної проблематики вбачаємо в дослідженні емоційного інтелекту як однієї з умов професійної компетентності у

простеженні стабільності зв'язку емоційного інтелекту з ефективністю життєдіяльності в контексті дії кризових та стресогенних чинників.

**Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:
Статті у наукових фахових виданнях України:**

1. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми зв'язку рівнів сформованості емоційного інтелекту з успішністю життєдіяльності особистості / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2011. – Т.10. – №19. – С. 592–602.

2. Четверик-Бурчак А. Г. Роль особистісних настанов у формуванні емоційного інтелекту як чесноти / Е. Л. Носенко, А. Г. Четверик-Бурчак // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – № 47. – С. 161–167.

3. Четверик-Бурчак А. Г. Емоційний інтелект як чинник успішності вирішення головних життєвих завдань / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак // Психолінгвістика. – 2013. – Вип. 14. – С. 163–184.

4. Четверик-Бурчак А. Г. Ієрархія особистісних чинників успішності життєдіяльності людини / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак // Вісник Дніпропетровського університету. – 2013. – № 9/1. – Т. 21. – С. 149–156.

5. Четверик-Бурчак А. Г. Опитувальник «Стабільність психічного здоров'я – коротка форма: опис, адаптація, застосування» / Е. Л. Носенко, А. Г. Четверик-Бурчак // Вісник Дніпропетровського університету. – 2014. – № 9/1. – Т. 22. – Вип. 20. – С. 89–97.

6. Четверик-Бурчак А. Г. Опис та адаптація опитувальника «Шкала соціального благополуччя» К. Кіза / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2014. – № 54. – С. 28–33.

Статті у наукових виданнях іноземних держав:

7. Chetveryk-Burchak A. On assessing emotional intelligence as a precursor of positive personality functioning and mental health [Electronic resource] /A. Chetveryk-Burchak, E. Nosenko // Advances in Social Sciences Research Journal. – 2014. – Vol.1. – № 4.–P.33–42.–<http://www.scholarpublishing.org/index.php/ASSRJ/article/view/248/161>

8. Четверик-Бурчак А. Г. Рівень сформованості емоційного інтелекту як предиктор успішності життєдіяльності людини / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. – Vol. 3 (25). – № 49. – P. 101–104.

Матеріали науково-практичних конференцій, тези доповідей:

9. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на психологічне здоров'я особистості / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. [«Створення психологічних передумов для збереження здоров'я молоді в процесі навчання»], (Дніпропетровськ, 25 жовтня 2011 р.) / МОН України, ДНУ імені О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 60–62.

10. Chetveryk-Burchak A. The hierarchy of personality resources of mental health / E. Nosenko, I. Arshava, A.Chetveryk-Burchak: 26th Conference of the European Health Psychology Society (Prague, Czech Republic, August 21–25). – 2012. – P. 294.

11. Четверик-Бурчак А. Г. Емоційний інтелект як інтегративна властивість особистості / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак : мат-ли VIII Мжнар. наук.-практ. конф. [«Психолінгвістика у сучасному світі – 2013»], (Переяслав-Хмельницький, 18–19 жовтня 2013 р.) / МОН України, ПДПУ імені Г. Сковороди. – 2013. – С. 73.

12. Четверик-Бурчак А. Г. Зв'язок емоційного інтелекту із системною орієнтацією соціально-психологічної адаптації / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. [«Провідна роль освітнього досвіду у становленні особистості»], (Дніпропетровськ, 5–25 квітня 2015 р.) / МОН України, ДНУ імені О. Гончара – 2015. – С. 45 – 48.

13. Четверик-Бурчак А. Г. Аспекти впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності людини / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак : тези доповідей III міжнародного форуму студентів, аспірантів і молодих учених (Дніпропетровськ, 23–24 квітня 2015 р.) / МОН України, ДНУ імені О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 243 – 245.

АНОТАЦІЇ

Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, спеціальність 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2015.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне і методологічне обґрунтування та емпіричну перевірку підходу до визначення психологічних механізмів впливу емоційного інтелекту, концептуалізованого через інтегральну властивість особистісної ідентичності, на успішність життєдіяльності людини. Життєвий успіх операціоналізовано у термінах ефективності вирішення людиною провідних життєвих задач: забезпечення власного суб'єктивного благополуччя, підтримування доброзичливих стосунків з оточуючими, професійної самореалізації та самовдосконалення.

Методом кластерного аналізу (алгоритм К-середній) вибірка досліджуваних була розподілена на три нееквівалентні групи за показниками рівня сформованості емоційного інтелекту. Доведено, що група досліджуваних з більш високим рівнем емоційного інтелекту відрізняється від осіб з більш низьким рівнем цієї властивості за показниками задоволеності життям, за рівнем благополуччя (психологічного, суб'єктивного, соціального), безперервності психічного здоров'я, усвідомленості життя, пристосованості до життя, самооцінки та вибором копінг-стратегій.

Методом множинного лінійного кореляційно-регресійного аналізу встановлено ієрархію вірогідності впливу ознак рівня сформованості емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості. Серед них виявлено наступні: розуміння та керування власними емоціями (внутрішньоособистісний емоційний інтелект); диспозиційні ознаки емоційного інтелекту: відкритість новому досвіду, сумлінність, доброзичливість, нейротизм (негативна кореляція) та екстраверсія. З'ясовано вплив емоційного інтелекту на сформованість смисложиттєвих орієнтацій, безперервність

психічного здоров'я та пристосованість до життя.

Дослідження суттєво доповнює теоретичні уявлення про потенційні особистісні фактори, які можна вважати предикторами життєвого успіху.

Ключові слова: емоційний інтелект, успішність життєдіяльності, провідні життєві задачі, смисложиттєві орієнтації, пристосованість до життя, психологічне благополуччя, соціальне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, безперервність психічного здоров'я.

Четверик-Бурчак А. Г. Механизмы влияния эмоционального интеллекта на успешность жизнедеятельности личности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологи. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2015.

В диссертационном исследовании приведено теоретико-методологическое обоснование и осуществлена эмпирическая проверка подхода к определению психологических механизмов влияния эмоционального интеллекта, концептуализированного как интегральный признак личностной идентичности, на успешность жизнедеятельности человека. Жизненный успех операционализируется в терминах эффективности решения человеком главных жизненных задач: обеспечения собственного субъективного благополучия, поддержания доброжелательных отношений с окружающими, профессиональной самореализации и самосовершенствования.

Для решения задач комплексной диагностики роли эмоционального интеллекта в обеспечении успешности жизнедеятельности человека осуществлен перевод, психометрическая проверка и апробация двух новых опросников американского исследователя К. Киза «Непрерывность психического здоровья - короткая форма» и «Шкала социального благополучия». Полученные результаты свидетельствуют о соответствии адаптированных вариантов методик требованиям, установленным в психологической диагностике, к процедурам апробации и адаптации.

По результатам математико-статистического сравнения групп испытуемых, сформированных методом кластерного анализа, проведенного с учетом независимых переменных (показателей уровня развития эмоционального интеллекта и его диспозиционных компонентов), доказано, что лица, которые обладают более высоким уровнем развития эмоционального интеллекта, отличаются от лиц с более низким уровнем данного свойства оценкой своей жизни как субъективно успешной и объективными признаками эффективности решения жизненных задач (уровнем материального дохода, профессиональными достижениями, семейной обустроенностью). Выделена типология успешности жизнедеятельности в зависимости от уровня сформированности эмоционального интеллекта (системная ориентация жизнедеятельности, ориентация жизнедеятельности на внешний критерий, дезориентация жизнедеятельности).

Методом множественного линейного корреляционно-регрессионного анализа установлена иерархия вероятности влияния признаков уровня развития разных

составляющих эмоционального интеллекта на успешность жизнедеятельности личности. Определено потенциальное влияние различных компонентов эмоционального интеллекта на сформированность смысложизненных ориентаций, непрерывность психического здоровья, приспособленность к жизни.

Исследование существенно дополняет теоретические представления о потенциальных личностных факторах, которые можно считать предикторами жизненного успеха.

Ключові слова: эмоциональный интеллект, успешность жизнедеятельности, основные жизненные задачи, приспособленность к жизни, психологическое благополучие, социальное благополучие, субъективное благополучие, смысложизненные ориентации, непрерывность психического здоровья.

Chetveryk-Burchak A. G. Mechanisms of the influence of emotional intelligence on life success of personality. – Manuscript.

The thesis for the psychology candidate's degree, speciality 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odessa, 2015.

The thesis presents the results of the theoretical and methodological substantiation and empirical verification of the approach to investigation the psychological mechanisms of the impact of emotional intelligence, conceptualized as a new dynamic integral trait, on life success. Life success is operationalized in terms of the effective solving of the basic life tasks: positive well-being, relationships with others, self-actualization, self-growth.

Using the method of cluster analysis (K-means algorithm), the sample of adult research participants was split into three subgroups to reveal differences in the levels of emotional intelligence. Attained groups with higher levels of emotional intelligence, appeared to differ from these with lower levels on the variables of life satisfaction, well-being (psychological, subjective, social), mental health continuum, meaningfulness of life, life adjustment, self-appraisal and coping strategies.

The multiple correlation-regression analysis yielded the following hierarchy of the most informative aspects of the emotional intelligence predictive of the achievements in the fulfillment of the basic life tasks. They include: understanding and management one's own emotions (intrapersonal emotional intelligence), ability to understand other people's emotions and anticipate the consequences of behavior (interpersonal emotional intelligence); dispositional personality traits: openness to experience, conscientiousness, agreeableness, neuroticism (with negative correlation) and extraversion. The variables impact the meaningfulness of life, mental health continuum and life adjustment.

The findings open up new prospects for identifying the potential personality precursors of life success.

Keywords: emotional intelligence, life success, basic life tasks, purpose in life, life adjustment, psychological well-being, social well-being, emotional well-being, mental health continuum.